

Տեղեկատվությունը որպես իշխանության աղբյուր ու կոնֆլիկտային խոսույթի ծավալման պատճառ

Անի Հարությունյան

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-297>

Հանգուցային բառեր. հետաքրքրությունաբերական հասարակություն, վերահսկողություն, տեղեկատվական հոսքեր, կոնֆլիկտ, գոյաբանական փոխակերպումներ, գիտելիք

Նախաբան

Համաշխարհայնացման գործընթացները, որոնք բնորոշ են քաղաքակրթության զարգացման ներկա փուլին, աչքի են ընկնում որոշ ակնառու հատկանիշներով: Դրանցից մեկը վերաբերում է ապրելակերպի սովորական դարձած նորմերի, մեխանիզմների փոփոխությանը, մյուսը՝ տնտեսական ու քաղաքական ոլորտներում գրանցված աննախադեպ մրցակցությանը, իսկ երրորդը ու նախորդներով պայմանավորվածը՝ ժամանակակից հասարակության կոնֆլիկտածին լինելուն: Այս դրսևորումներն անմիջականորեն փոխկապված են միմյանց հետ: Նյութական ու հոգևոր արժեքների վերստեղծման առաջին փորձերից սկսած մենք վայրկենապես հանդիպում ենք ընդդիմության: Հին ու նոր կամ անցյալի ու ներկայի գաղափարախոսությունների «ծանոթությունը» միշտ բախումնաձին է. դրանում իշխանության օբյեկտն ապագան է, իսկ հակամարտության մեջ հայտնված կողմերի նպատակը՝ հետագայում դիրք, ազդեցություն ունենալը: Այս առնչությամբ մեր առջև ներկայանում է ամենամեծ կամ մասշտաբային բախումնային (կոնֆլիկտային) խոսույթը, որը ծավալվում է միայն ապագայի նկատմամբ իշխանության ու վերահսկողության հաստատման նպատակով: Իշխանություն ունենալու մղմամբ ձևավորվող կոնֆլիկտը հավերժական է իր գոյությամբ. այն առկա է մարդկային հարաբերությունների, հասարակական կեցության ամենատարբեր մակարդակներում: Ներկայիս աշխարհաքաղաքական դրությունը լավագույնս հավաստում է իշխանության հաստատման հենքով մղված քաղաքական խմորումները: Մյուս կողմից էլ, շուկայական առաջարկի բազմազանության պայմաններում, մենիշխանության հաստատումն անխուսափելիորեն կապ ունի ապրանքի/ծառայության PR-ն ապահովող տեղեկատվության գրագետ և տեղին մատուցման հետ: Եվ քանի որ տեղեկատվության սպառողն անհատն ու հասարակությունն են, առնվազն տնտեսական ու քաղաքական ոլորտներում իշխանության ձեռքբերման հիմք ունեցող կոնֆլիկտը¹ դառնում է սո-

¹ Կոնֆլիկտը սահմանվում է որպես հակասության մասնավոր դեպք, դրա ծայ-

ցիալական փոխակերպումներին հատուկ անխուսափելի մի երևույթ: Ըստ այդմ, սույն աշխատանքի առաջին հատվածում վերլուծվում են իշխանության ձեռքբերման վերաբերյալ սոցիալ-փիլիսոփայական դասական պատկերացումները, իսկ երկրորդ մասում ներկայացվում է տեղեկատվության մեծացող դերը ժամանակակից իրականության մեջ ու, ըստ այդմ, կոնֆլիկտային խոսույթի առաջացման պատճառ լինելը:

Իշխանության բովանդակության գոյաբանական փոխակերպումները

Հասարակական գիտակցության մեջ կարելի է հանդիպել «իշխանություն» եզրույթի բազմաթիվ ձևակերպումների: Իշխանությունն իր կիրառականությունն է գտնում մարդկանց միջև հաստատված հարաբերականորեն կայուն փոխհարաբերությունների առկայության պարագայում, որի իրացման համար օգտագործվում են տարբեր ռեսուրսներ: Գրեթե միշտ այն հանգում է վերահսկողության հաստատման ձգտմանը կամ գուգորդվում դրանով: Եթե, այնուամենայնիվ, ելենք սահմանման անհրաժեշտությունից, ապա իշխանությունը կարող ենք դիտարկել որպես «...մի կողմի ունակությունը, իրավունքը կամ հնարավորությունն ունենալու վճռորոշ ազդեցություն մյուս կողմի վարքագծի կամ գործունեության վրա տարաբնույթ եղանակներով» [10, 61], իսկ որպես իշխանության «այցեքարտ» էլ ընդունել «գերիշխանության ու հպատակության հարաբերակցությունը» [10, 61]: Իշխանությունն ազդեցություն գործելու մասին է. «իշխանությունը մարդկային հարաբերությունների չափորոշիչն է... այն «մարդկանց ցանկությանը հակադարձ համեմատական մեծություն է» [13, 34] ու «...այն ամենն, ինչը կարող է բավարարել այս կամ այն ցանկությունը, դառնում է իշխանատենչության հավանական աղբյուր...» [13, 64], այսինքն՝ կոնֆլիկտայնության ազդակ:

Հասարակության զարգացման բոլոր փուլերում կոնֆլիկտների ծագման գլխավոր պատճառը կամ «կոպիսնձորը» եղել է իշխանությունը: Հասկանալի է, որ իշխանության գաղափարը գոյություն է ունեցել ու գործնականում արտահայտչականություն է ձեռք բերել հանրույթների ձևավորման ամենավաղ շրջանից սկսած, երբ մարդկանց կյանքի կազմակերպման դեկը ստանձնում էր տվյալ ցեղի հեղինակավոր անձնավորությունը: Վերջինս, որպես կանոն, պետք է օժտված լիներ բոլորի կամ մեծամասնության համար դուրեկան որակներով (օրինակ՝ խիզախություն, իմաստություն, կենսափորձ և այլն): Այս հատկանիշների դրսևորման թուլացումը ենթադրում էր բուն իշխանության աստիճանական վերացում: Երբեմն այն համադրվել է նաև վրեժխնդրության գաղափարի հետ: Վրեժ լուծելը ևս ըմբռնվում էր որպես իշխանության

րահեղ սրացում. տե՛ս Всемирная энциклопедия: Философия, главн. науч. редактор и составитель А. А. Грицанов, М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001, էջ 505:

ցուցաբերման դրսևորում: Քաղաքակրթական զարգացումներին համընթաց փոխվում են իշխանության բովանդակությունն ու «գործողության ժամկետը». այն դառնում է երկարակյաց կամ ավելի բանական (ռացիոնալ)՝ կախված կոնկրետ տեսակից: Եթե դիտարկենք գիտական խոսույթում շրջանառվող իշխանության տարատեսակումները, ապա ոլորտի ներկայացուցիչների (Ռ. Դալ, Ա. Կրուզյանսկի, Դ. Մանհեյմ, Յու. Ռոզենֆելդ, Վ. Կրյուգեր, Ֆ. Լորդ ի Ալայս, Վ. Պուգաչով և այլք) տեսակետների հարաբերական ընդհանրացումը կարելի է հանդիպել Դ. Պոդլեսնիի առաջարկած տիպաբանության մեջ: Նա առանձնացնում է իշխանության մի քանի տեսակ՝ հիմքում դնելով կենսագործունեությունն ապահովող համանուն ոլորտները՝ տնտեսականը, ուժային-ստիպողականը, մշակութային-տեղեկատվականը, սոցիալականը [11, 15-16]: Ելնելով այս տեսակավորումից՝ կարելի է առանձնացնել իշխանության հետևյալ աղբյուրները՝ հարստությունը, ուժը (որպես իշխանության բռնի պարտադրանք քաղաքական հավանական կամ իրական առաջնորդի կողմից), գիտելիքն ու տեղեկատվությունը և հասարակական դիրքը:

Քանի որ սույն հոդվածում իշխանությունը վերլուծվում է կոնֆլիկտի առաջացման պատճառի դիտանկյունից, նպատակահարմար է խոսել նախ քաղաքական ու տնտեսական իշխանության մասին: Իշխանության գաղափարի ուժային-քաղաքական ու փիլիսոփայական իմաստավորման հարցում նկատելի է Վերածննդի ժամանակաշրջանի մտածող Ն. Մաքիավելլիի ունեցած դերը: Նրա հայացքներում իշխանատենչությունը դիտարկվել է թե՛ քաղաքական, թե՛ սոցիալական կոնֆլիկտների ծագման գլխավոր պատճառներից մեկի համատեքստում: Քննարկելով կոնֆլիկտների՝ բնական ձևով գոյությունը մարդկանց կյանքում՝ Ն. Մաքիավելլին փորձում է ցույց տալ, որ բոլոր կոնֆլիկտներից ամենագորեղն ու, ըստ էության, հիմնայինը, իշխանության հաստատման բովանդակություն ունեցողն է. «...ցանկացած պետության մեջ օրինաչափ գոյություն ունեցողը թշնամանքն է... ժողովրդի ու ազնվականության միջև... Ժողովուրդը ձգտում է ենթարկվել օրենքներին, իսկ ազնվականությունը ձգտում է իշխել ժողովրդին, ու այդ պատճառով նրանց միջև համաձայնություն ձեռք բերելն ուղղակի հնարավոր չէ» [7, 62]: Ունենալով սահմանափակ ազատություն՝ մարդիկ ձգտում են, մի դեպքում, այն ձեռք բերել, որ իշխեն այլոց վրա, իսկ մյուս դեպքում՝ ազատություն ունենալն ուղիղ համեմատական են համարում իրենց անվտանգության ապահովման հետ [8, 413]: Կոնֆլիկտներին տալով բացառապես հասարակական-քաղաքական բնութագիր՝ Ն. Մաքիավելլին, այսպիսով, հայտ է ներկայացնում իշխանության բոլոր տեսակներից քաղաքական իշխանության գերակայության համար:

Տնտեսական իշխանության կախվածությունը տիրապետող հասարա-

կարգի տիպից քննարկվել է Կ. Մարքսի ու Ֆ. Էնգելսի «Կապիտալ» աշխատության մեջ²: Մասնավորապես, եթե վաշխառուական հասարակարգում հողի մշակման մեջ ներգրավված գյուղացիների քանակական առավելությունը հողատարածքի մակերեսի մեծության հետ միասին տալիս էր դրա սեփականատիրոջը՝ վաշխառուին, արտառոց դիրք (իշխանություն) հասարակության մեջ, ապա կապիտալիստական հասարակության զարգացման օրոք, սոցիալական շերտավորումների ավելի տեսանելի սրման հետևանքով, մասնավոր սեփականությունը, կապիտալի կուտակման մղումն ու ավելի շատ եկամուտ ստանալու ձգտումը դառնում են հասարակության մեջ իշխանության ձեռքբերման գլխավոր աղբյուրը ու, հետևաբար, կոնֆլիկտների առաջացման հիմնական շարժառիթը: Եվ իշխանությունն էլ համապատասխանաբար սկսում էր պատկանել նրան, ով հարուստ է³:

Իշխանության բովանդակության վերափոխության պահանջ կարելի է նկատել նաև Ֆ. Բեկոնի առաջարկած սկզբունքի մեջ, երբ ուժը սկսում է բովանդակել ոչ թե ֆիզիկական, այլ ինտելեկտուալ իմաստ: Այն կապված է ճանաչողության արդյունքում ձեռք բերվելիք գիտելիքի հետ. «Մեր հասարակության նպատակն իրերի լինելիության պատճառների ու դրանց գոյության հարցում անտես ուժերի ճանաչողությունն է և մարդու իշխանության սահմանների տարածումը բնության վրա...» [3, 509]:

Գիտելիք ու տեղեկատվություն. տեղեկատվության նոր կարգավիճակը կոնֆլիկտային խոսույթում

Ներկայումս սոցիալ-փիլիսոփայական գրականության մեջ ընդունված է խոսել աշխարհում տիրապետող երրորդ՝ հետարդյունաբերական փուլի մասին⁴: Այն առաջ է բերում հարստության, ուժի, սոցիալական դիրքի ու իշխանության մասին նոր պատկերացումներ: Գերակա նշանակություն է

² Այս տեսաբանները շրջանառության մեջ են դրել «հասարակական-տնտեսական ֆորմացիա» եզրույթը. տե՛ս Մаркс К. и Энгельс Ф., Капитал // Маркс К. и Энгельс Ф., Сочинения в тридцати девяти томах, Т. 23, 24, 25 часть 1, 25 часть 2, Москва: Государственное издательство политической литературы, 1954-1966 гг.

³ Նկատենք, որ դեռևս XVI դարում ակնարկ է կատարվել ուժի, հարստության ու իշխանության պատճառահետևանքային կապի վերաբերյալ. «...բոլոր նրանք, ովքեր ունեն շատ հարստություն կամ շատ իշխանություն, այն ձեռք են բերում ուժի ու խորամանկության միջոցով...». մանրամասն տե՛ս Макиавелли Н., История Флоренции, Издание второе, Пер. Н.Я. Рыковой, Общ. ред., послесл. и комм. В.И. Рутенбурга, Москва, изд-во «Наука», 1987, էջ 120:

⁴ Խոսքը վերաբերում է, մասնավորապես, Դ. Բելի կողմից առաջ քաշված քաղաքակրթական զարգացման փուլերին, որոնց համապատասխան առանձնացվում են երեք տեսակի հասարակություններ՝ ագրարային կամ մինչարդյունաբերական, արդյունաբերական ու հետարդյունաբերական:

ձեռք բերում տեղեկատվությունը, և կարևորություն է ստանում ծառայությունների ու հարմարությունների վրա կառուցարկված կյանքի որակը [2, 171]: Արդյունաբերական տիպի հասարակության անցումը հետարդյունաբերականին դրսևորվում է ոչ թե մասնավոր սեփականության դերի նվազեցման ու գիտելիքի՝ որպես իշխանության նոր աղբյուրի առաջնահերթության արձանագրմամբ, այլ հենց գիտելիքի բնույթի փոփոխությամբ [2, 462]: Հետարդյունաբերական հասարակությունը խորհրդանշում է «նոր առանցքային կազմավորումների ու նոր սկզբունքների առաջացում. ապրանք արտադրող հասարակությունից անցում դեպի տեղեկատվական հասարակություն կամ գիտելիքների հասարակություն» [2, 661]: Այս պայմաններում մարքսյան կապիտալը ենթարկվում է բովանդակային փոխակերպումների: Հարստությունը ու դրանով պայմանավորված իշխանությունը գրկվում են նյութական մարմնավորումից և ձեռք բերում խորհրդանշական արտահայտչականություն՝ իրեն համանման ընտրելով գիտելիքը: Սեփական հնարավորությունների ընդարձակմանը ձգտող բանական էակի համար արդեն արդիական չէ ապավինել միայն կապիտալի վրա: Նաև կարևորություն է ստանում ոչ թե աշխատուժի քանակական միավորը, այլև դրա որակական կողմի մշտական կատարելագործումը, որի պարագայում երևան են գալիս մրցունակ, բազմագիտակ մարդիկ: Նրանք հայտ են ներկայացնում գիտելիքի ու «տեղեկատվության որպես գիտելիքի հիմքի» [13, 97] նկատմամբ վերահսկողության համար մղվելիք պայքարում: Այս պարագայում, որոշակի կոնկրետություն սահմանելու համար, նպատակահարմար է հղում կատարել թեմատիկ գրականությանն ու հասկանալ, թե ինչպես է պետք հասկանալ գիտելիքն ու տեղեկատվությունը: Գիտելիքը նպատակադրված ճանաչողական նեղ ու կոնկրետ գործունեության արդյունք է. այն ենթադրում է փորձ [6, 190], իսկ տեղեկատվության հետ մարդը կարող է ծանոթանալ, բայց որը որևէ կերպ «իրենը» չդարձնել, այսինքն՝ այն չկիրառել: Գիտելիքի դեպքում հակառակ պատկերն է. այն յուրացվում է ու կիրառվում: Եվ է. Թոֆլերի վերոգրյալ ձևակերպումը հենց վերաբերում է նրան, որ հետազոտելով որևէ լայն ոլորտ՝ մարդը կարող է որոշել, թե իրեն հատկապես տվյալ ոլորտի որ բաժինն է հետաքրքրում, և սահմանելով հստակ նպատակ՝ սկսել հնարավորինս մանրամասն ու խորքային ձևով այն ուսումնասիրելը: Նաև կարևոր է շեշտել, որ գիտելիքի մյուս կարևոր հատկանիշն այն է, որ դրա ստացման ընթացքում ներդրված ջանքերը, ժամանակն ու մնացյալ ռեսուրսները նպաստում են, որպեսզի գիտելիքն ամրագրվի մեր հիշողության մեջ: Նույնը չի կարելի ասել տեղեկատվության մասին, որի հոսքային ու անընդհատյա բնույթը պարզապես

թույլ չի տալիս այդքանը մտապահել. տեղեկատվությունն առավելապես իրազեկվածության մասին է⁵:

Եվ ահա այսօր մենք արդեն գործ ունենք մարդկանց մտահայեցողական նախասիրությունների փոփոխության հետ. մարդիկ ոչ այդքան ուզում են սևեռվել առավել մանրամասն այս կամ այն գիտելիքի հասկացման ու յուրացման ուղղությամբ, այլ մտավոր իմաստով քիչ ռեսուրս պահանջող տեղեկատվության վրա: Այս մասին է, որ խոսում է Դ. Բելը. հետարդյունաբերական հասարակությանը կամ, թոֆլերյան ըմբռնմամբ, հասարակական զարգացման «երրորդ ալիքին»⁶ բնորոշ իշխանության աղբյուրը՝ փողը, հենց տեղեկատվությունն է. «...դրանք անցողիկ են... ակնթարթորեն հայտնվում ու անհետանում են... վերահսկվում են էկրանների մոնիտորներին» [13, 97]: Այսօրինակ պայմաններում է, որ տեղեկատվության՝ որպես սոցիոմշակութային արտադրանքի ու փոխանակության համընդհանուր արժույթ ներկայանալը դառնում է լռելյայն ընդունելի ու բոլորի համար դյուրահաս: Եթե իշխանության համար պայքարի կոնֆլիկտայնության արդեն իսկ ժամանակավերջ ցուցիչները (հողը, աշխատուժը, կապիտալը (փողը)) մշտապես եղել են միայն ընտրյալների մենաշնորհը, ապա տեղեկատվությունը հասանելի է բոլոր մարդկանց, ովքեր ներգրավված են ցանկացած տեսակի խոսույթում ու, մասնավորապես, դրա կոնֆլիկտային դրսևորման մեջ: «Արտադրության ավանդական գործոնները՝ հողը, աշխատանքը, հումքը և կապիտալը դառնում են պակաս նշանակալի, քանի որ դրանք փոխարինվում են խորհրդանշական գիտելիքներով: Մետաղական փողի (ոսկու ձուլակտորի) կամ թղթային փողի փոխարեն փոխանակության իրական միջոց է դառնում թվային՝ էլեկտրոնային տեղեկատվությունը: Կապիտալը դառնում է չափազանց

⁵ Գիտելիքի ու տեղեկատվության մասին, մասնավորապես, տե՛ս Зиновьева, Н. Б. Новый взгляд на природу информации / НТИ. Сер. 1. Орг. и методика информ. работы, 2003, №11 // Масуда, Е. Информационное общество как постиндустриальное общество, Москва, 1997. // Нестеров, А. В. Философия информации, НТИ, 2000. - № 2 // Парсонс, Т. Система современных обществ, Москва, Аспект-пресс, 1997 // Пестеров, П. Н. Философские проблемы информации: методологический аспект. Учебное пособие, Новосибирск, 2004 // Катречко, С. Л. Знание как сознательный феномен /Что значит знать? Сборник научных статей. Москва, «Центр гуманитарных исследований», 1999// Болотова, Е. А. Информация как философская категория: онтологические и гносеологические аспекты, дис. канд. филос. наук: Краснодар: 2005:

⁶ Է. Թոֆլերի տեսակետները հասարակությունների «ալիքային» զարգացումների վերաբերյալ ներկայացված են նրա «Երրորդ ալիք» աշխատության մեջ. տե՛ս Тоффлер Э. Третья волна, Пер. Бурмистрова Л. М. и др., Издательство: АСТ, 2010, 800 էջ:

շարժական...» [13, 287]: Կապիտալի ինտելեկտուալ բովանդակությունը կրում է փոփոխություններ: Նյութականացվածությունը (հողը, աշխատուժը, հումքը), թղթայնությունը (փողը) վեր են ածվում գիտելիքի, որի հիմքում ընկած է տեղեկատվությունը:

Ժամանակակից մարդը, բողոքարյան տերմինաբանությամբ, սառը գայթակղության ազդեցության տակ է, այլ կերպ ասած՝ նա հնազանդվում է. «Սառը գայթակղությունը թվային ու տեղեկատվական համակարգերի նարցիսական հմայքն է <...> այն իշխում է տեղեկատվության ու հաղորդակցության ամբողջ ոլորտի վրա, և այդ սառնության մեջ այսօր սպառվում է ամեն սոցիալականը...» [4, 280-281]: «Գեղեցիկ փաթեթավորմամբ» ընթերցվող տեղեկատվությանն առանց ճշտելու հավատալու մարդկանց սովորույթն իմաստը չկարևորող աշխարհում ապրելու հատկանիշներից մեկն է, «...որում կա ավելի ու ավելի շատ տեղեկատվություն և ավելի ու ավելի քիչ իմաստ» [5, 60]: Դեռ ավելին, «Չափից շատ տեղեկատվությունը, ամեն օր ստացվող շատ տեղեկությունները, փաստերը, գնահատականները, առաջարկությունները, որոնք հաճախ հակասում են միմյանց և որոնք մարդկային գիտակցությունը չի հասցնում ճիշտ մարսել, առաջացնում է «ինտելեկտուալ խանգարում», շփոթեցնում է մարդուն և հնարավորություն չի տալիս ինքնորոշվել՝ ո՛չ մտածական, ո՛չ իմացական, ոչ էլ բարոյական իմաստով» [6, 190]: Քանի որ արդի հասարակության փիլիսոփայական բնութագիրը սպառողականությունն է, այն իր կնիքն է թողնում նաև տեղեկատվության կիրառության եղանակի վրա: Մպառողական հասարակության մեջ տեղի է ունենում նյութական արժեքների, գաղափարների անընդհատ, մեխանիկական կուտակում և վատնում՝ առանց ուշադրություն դարձնելու որակական կողմին ու բովանդակությանը: Եվ այսօր ամենից շատ սպառվողների թվում է հենց տեղեկատվությունը: «...Մպառողականությունը միաժամանակ և՛ իմաստների կորուստն է, և՛ նշանների խաղը» [12, 252]: Կարևոր չէ, թե ինչ է բովանդակում տեղեկատվությունը, ու ինչպիսին է դրա «որակը»՝ արդյոք ք հիմնավորված է, թե ոչ. այս առումով որևէ խնամք հիմա չի տաժվում: Փոխարենը հարկավոր է, որ տեղեկատվությունը պարզապես լինի: Հաճախ անտեսվում է իրականության հետ դրա համարժեք լինելու երբեմնի անհրաժեշտ պայմանը և այն մեկնաբանելու ավանդական «պարտականությունը»: Ընդամենը որքան շատ տեղեկատվություն, այնքան լավ, եթե անգամ այն հորինվում է՝ իրականության աղավաղմամբ նոր, ցանկալի դրվագներ հրապարակելով: Այս ամենով մենք արձանագրում ենք, որ տեղեկատվության միջոցով այսօր ստեղծվում են նոր իրողություններ: Տեղեկատվությունը դարձել է ոչ այնքան իշխանության օժանդակ միավորը, որքան դրա առաջացման աղբյուրը: Հրապարակվող գրավոր տեքստը որքան շատ է կրկնվում, այնքան շատ ենք սկսում վստահել դրա բովանդակությանը ու մեծամասամբ չհավաստիանալով տարածման

աղբյուրների իսկության մեջ, որովհետև հետադրականության ժամանակափուլում մարդկանց պատել է անտարբերությունը. «սիմուլյատիվ-վիրտուալ իրականության մեջ տեղեկատվության առատությունը կաթվածահար է անում ժամանակակից ամբոխին, դարձնում անտարբեր ու անպատասխանատու՝ հարուցելով անորոշության, անօգնականության ու անելանելիության զգացում» [1, 40-41]: Հետևաբար, այժմ տեղեկատվական քարոզչություն իրականացնելն անհրաժեշտ հունով և՛ հեշտ է, և՛ հասանելի, և՛ արդյունավետ:

Այսօր առկա իշխանության նոր հայեցակարգի գաղտնագիրը տեղեկատվության վրա հիմնված մտածողությունն է: Դրանում արդիականացված են «իշխանության փոխակերպումները». «Իշխանության ձևափոխումները չեն ենթադրում լոկ իշխանության փոխանցում: Այն իշխանության բնույթի ու դրա բաղադրիչների՝ գիտելիքների, հարստության և ուժի հանկարծակի, կտրուկ փոփոխությունն է» [13, 56]: Ի հավելումն, որպես այս հասարակարգի գաղափարական բնութագիր, շեշտադրվում է հետևյալը. «...և՛ ուժը, և՛ հարստությունը մեծ կախվածության մեջ են ընկնում տեղեկատվությունից» [13, 39]: «Իշխանություն» հասկացության նոր իմաստավորման մեջ փաստացիորեն շեշտադրվում է իշխանության վերոնշյալ աղբյուրներից մեկի՝ տեղեկատվության նշանակության ընդարձակումը: Որոշ վերապահումով կարելի է ասել, որ երրորդ տեսակի իշխանության՝ տեղեկատվամշակութային իշխանության դերը (որի ծագման հիմքում, ինչպես նշվեց, ըստ Դ. Պողլեսնիի, ընկած են հենց այս երկու կատեգորիաները), ծավալապես մեծացած է: Ըստ էության, տեղեկատվությունից օգտվելու ու այն գրագետ կիրառելու դեպքում իշխանություն ձեռք բերելը դառնում է իրատեսական շատ մարդկանց համար: Կարելի է ասել, որ *տեղեկատվությունը կոնֆլիկտային խոսույթում սոցիալական հավասարության ձեռքբերման ավելի արդյունավետ եղանակ է*: Ելնելով խոսույթի էության վերհանման Տ. Միլսկայայի մեկնաբանությունից այն մասին, որ խոսույթը «և՛ կյանքի մեջ ներթափանցված խոսքն է, և՛ հաղորդակցության մասնակիցների միջև տեղեկատվական հոսքի շարժը» [9, 11], վստահաբար կարելի է արձանագրել, որ ներկայումս, մասնավորապես, մեր հասարակության համար տեղեկատվության նկատմամբ հաստատվելիք վերահսկողությունը դարձել է հրատապ առավել, քան երբևէ:

Հիմա ժամանակակից մարդն ապրում է, այսպես կոչված, «համալիր հաղորդակցության» մեջ⁷. դրանում տեղեկատվության էությունը, բնույթը, յու-

⁷ Հասարակական կյանքում հաղորդակցության մեջ մարդու գտնվելու բնութենական հավածոության մասին մենք հանդիպում ենք Ն.Վիների «մարդը կառավարող էակ» է ձևակերպման իմաստային մեկնաբանության մեջ. «հաղորդակցությունը և կառավարումը կապված են մարդու գոյության էության հետ ճիշտ այնպես, ինչպես հասարակության մեջ մարդու կյանքի հետ»⁷. տե՛ս Винер Н., Человек управляющий. (Серия «Психология-классика»), СПб.: Питер, 2001, էջ 14

րացման ու մատուցման ձևն արմատապես փոխված է: Վերջինով պայմանավորված՝ հասարակական գիտակցության ձևավորման դասական մոդելը ևս ձևագեղծվել է. չունենալով կայուն «դիմագիծ»՝ այն անընդհատ ազդվում է վայրկյան առ վայրկյան հարստացող տեղեկատվական հորձանուտում՝ գտնվելով մշտական ձևավորման փուլի մեջ: Տեղեկատվությունն այլևս իշխանության աղբյուրն է և, հետևաբար, վերջինիս համար մշտապես մղվող պայքարի՝ կոնֆլիկտի առաջացման պատճառը: Այսօր առաջինի համար մրցակցությունը ինքնաբերաբար հասկացվում է որպես իշխանության հասնելու պայման, ուստի պատահական չէ, որ իշխանատենչության գործնական դրսևորումները «live» ձևաչափով, քսանչորսժամյա ռեժիմով ծավալվում են հենց ժամանակակից մեդիա հարթակներում: Այսօրվա իշխանությունը դասական իմաստով կապ չունի փողի և դրա «ալիքային» պատկերացումների հետ⁸: Սպասվելիք հաղթանակը ցանկացած ոլորտի կոնֆլիկտային խոսույթում գլխավորապես կախված է խաղասեղանին դրված տեղեկատվությունից, ոչ միայն ու ոչ այնքան թղթադրամի քանակից: Տեղեկատվության նկատմամբ ամբողջական վերահսկողության հաստատումը նշանակում է բուն իշխանության ստանձնում, և հետևաբար, այն առանձնանում է իշխանության աղբյուրների վերոնշյալ ցանկից՝ դառնալով կոնֆլիկտայնության ժամանակակից ցուցիչը: Տեղեկատվության նկատելի աննախադեպ հոսքի պայմաններում վճռական նշանակություն են ձեռք բերում ոչ միայն դասականի կարգավիճակ ունեցող զանգվածային լրատվամիջոցները (ռադիո, մամուլ, հեռուստատեսություն), այլև սոցիալական մեդիայի նորագույն տեսակը՝ համացանցն ու հատկապես սոցիալական ցանցերը: Այժմ բոլորիս համար հասանելի համացանցի միջոցով է կազմվում ու ուղղորդվում հասարակական կարծիքը, որը կարող է լինել կամ կազմաքանդող, կամ կառուցողական՝ կախված թեմատիկ նպատակից: Փոխաբերական իմաստով կարելի է անգամ ասել, որ մեզնից յուրաքանչյուրի ձեռքերում պահված բջջային հեռախոսների մեջ է գտնվում ամբողջ աշխարհը: Հիմա վիրտուալ տիրույթում տարածվող տեղեկատվությունը համարվում է գերակայության հաստատման, հոգեբանական և իմացական ճնշումներ իրականացնելու ամենաարագ, հասանելի ու արդ-

(էլ. աղբյուր՝ http://grachev62.narod.ru/wiener/the_human_use_of_human_beings.html, դիմելու ամսաթիվ՝ 28.05.2021):

⁸ Նկատի է առնվում փողի՝ հասարակության զարգացման փուլերին համապատասխան համարժեքները՝ «Առաջին ալիքի» փողը որոշվում էր քաշով (ոսկին որպես փող), «Երկրորդ ալիքի» փողը տպվածն էր, որի արժեքը պայմանավորված է տպված փողի վրա գրված բառերից ու թվերից: Բսկ սհա «Երրորդ ալիքի» փողը դուրս է մնում դասական ըմբռնումներից. այն թվայնացվածն է. տե՛ս 13. Тоффлер О. Метаморфозы власти: Перевод с английского / Э. Тоффлер, Москва, изд-во АСТ, 2003, էջ 95:

յունավետ եղանակը: Մասնավորապես, այս երևույթը հատկապես ազդեցիկ է կոնֆլիկտային քաղաքական խոսույթում. քաղաքական գործունեության մեջ ներառված բոլոր կողմերի, այլ կերպ ասած, քաղաքական շուկայի օբյեկտների ու սուբյեկտների⁹ գիտակցության վրա ձեռնածուական (մանիպուլյատիվ) ազդեցություն գործելու տեսակետից տեղեկատվությունը դառնում է կենսականորեն անհրաժեշտ գործիք: Քաղաքական տարատեսակ տեխնոլոգիաների կիրառման միջոցով հասարակական կարծիքը կարող է ոչ միայն հստակ ուղղորդվել, այլև նպատակադիր կերպով ստեղծվել: Ուստի շատ ավելի կարևոր է դառնում աշխարհաքաղաքական ներկայիս պայմաններում պահպանել զգոնությունն ու հետևողականությունը տեղեկատվության հետ հաղորդակցության մեջ մտնելիս:

Արձանագրենք, որ աշխարհի կարգն այսօր անվերադարձ փոխված է: Դրանում իր գոյաբանական փոխակերպմամբ այժքի է ընկնում հարստության ժամանակակից կեղծամանակը՝ իշխանությունը: Վերջինս ներկայանում է արտառոց, այլաբանական մոդելավորմամբ: Թե՛ ուժային-քաղաքական (Ս. Մաքիավելի), թե՛ ինտելեկտուալ (Ֆ. Բեկոն), թե՛ ֆինանսատնտեսական (Է. Թոֆլեր) իշխանության լեգիտիմացման ընդհանրական զենքն այսօր դարձել է տեղեկատվությունը: Հիմա մենք առնչվում ենք տեղեկատվական մուտքերի աննախադեպ ծավալների հետ: Ժամանակակից տեղեկատվատեխնոլոգիական առաջընթացը հնարավորություն է տալիս կյանքի կոչել այն, ինչը նախկինում հնարավոր էր իրագործել միայն մեծ ֆինանսատնտեսական ու ժամանակային ռեսուրսների ներգրավվման միջոցով: Տեղեկատվական շարժն անվերջ է, և, ի տարբերություն իշխանության նախկին աղբյուրների, այն կարծես թե տնտեսում է մեր ժամանակը՝ ապագան ավելի մոտեցնելով մեզ և դրանով իսկ իր հետ բերելով կոնֆլիկտի նոր շարժառիթներ: Սա պայմանավորված է նրանով, որ տեղեկատվության նկատմամբ պահանջները բացարձակապես անկանխատեսելի են: Դեռևս գոյություն չունի համակարգչային ծրագիր, որը կարող էր ալգորիթմների միջոցով ճշգրիտ հաշվարկ կատարել, թե ինչպիսի տեղեկատվություն է պետք ժամանակակից մարդուն, կամ որն իրեն դուր կգար: Հետարդիականության պայմաններում հասարակական կեցությունն ապրելակերպի հստակ կանոններ չունի: Անբեկանելի է միայն այն, որ այսօր տեղեկատվությունը գերակա է մեր կյանքում: Այս ամենով հանդերձ՝ մենք որևէ կերպ չենք կարող պնդել մատուցվող տեղեկատվության ճշմարտացիության մասին: Այս հարցը կարծես թե մնում է ետնաբեմում: Խնդիրը գլխավորապես տեղեկատվության նկատմամբ մարդկանց մոտ ձևավորվելիք վերաբերմունքի մեջ է: Ուշադրության չափազանց կենտրոնացումը

⁹ Քաղաքական շուկայի, ինչպես նաև քաղաքական շուկայի օբյեկտների ու սուբյեկտների մասին տե՛ս Недяк И.Л., Политический маркетинг: основы теории. Весь Мир, 2008, 347 էջ:

մեծացնում է տեղեկատվության կողմից մեր գիտակցության վրա իշխանության հաստատման ծավալները: Ներկայիս դարաշրջանում փոխված է վերջինիս բովանդակային սլաքը. հիմա հարկավոր է ազդել մարդկանց գիտակցության վրա՝ իշխել, երբեմն նաև մանիպուլացնել¹⁰: Տեղեկատվությունը գերակա է ամենուր, մարդիկ ամեն կերպ փորձում են իրենց ձեռքը վերցնել տեղեկատվության տարածումը՝ միաժամանակ հաճախ անգիտակցաբար ընկնելով դրա ազդեցության տակ: Այսօր հենց տեղեկատվության տնօրինումը, դրա վրա իշխելու մղումը, դրա համար մղվող պայքարն է, որ ձևավորում է կոնֆլիկտային խոսույթ: Մարդիկ կոնֆլիկտի մեջ են ներգրավվում տեղեկատվության պատճառով ու դրա միջոցով: Ժամանակին է. Ֆրոմի կողմից կանխատեսված տեղեկատվական կայսրականության գաղափարն արդեն իրողություն է: Դրա դեմ պետք է ոչ թե պայքարել կամ առավել ևս անտեսել, այլ հաշվի նստել՝ «փորձելով բարեկամանալ»:

Եզրակացություն

Վերլուծելով իշխանության գոյաբանական փոխակերպումները պատմական կտրվածքում ու հետարդյունաբերական հասարակության մեջ տեղ գտած իշխանության նոր աղբյուրի՝ տեղեկատվության դերն ու ազդեցության ծավալները՝ կարող ենք եզրակացնել, որ

- իշխանության հաստատման երբեմնի դասական գեներն այսօր կորցրել են իրենց արդիականությունը,
- մարդկանց գիտակցության վրա իշխանության հաստատման կիրառվող ու ամենաարդյունավետ գործիքներից մեկը տեղեկատվությունն է,
- տեղեկատվական հոսքերն այսօր ստեղծում են նոր իրականություն, որը գիտական, փորձնական որևէ հիմնավորում չունի, բայց որի ճշմարտությանը մարդիկ հավատում են, քանի որ պարզապես այդ մասին շատ են հանդիպում լրահոսում,
- տեղեկատվության հետ անընդհատյա աշխատանքը դարձել է իշխանության ձեռքբերման պարտադիր բաղադրիչը՝ տեղեկատվությունն այլևս իշխանության աղբյուրն է, և վերջապես,
- տեղեկատվությունը դարձել է կոնֆլիկտային խոսույթի առաջացման պատճառը, և տեղեկատվական դաշտի անվերահսկելիության հետևանքով կոնֆլիկտային խոսույթի զարգացման կանխատեսելիությունը ևս զրկված է իր հեռանկարից:

¹⁰ Գիտակցության մանիպուլացման մասին տե՛ս Кара-Мурза С. Г., Манипуляция сознанием, Москва, Изд-во: Эксмо, 2005, 832 էջ:

Գրականություն

1. Բարաջանյան Լ., Ամբոխի մարդաբանական բնութագիրը հետադիվականության համատեքստում // Բանբեր Երևանի պետական համալսարանի, Փրիստիպություն, Հոգեբանություն, 2016 (1), էջ 34-50:
2. Белл Д., Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования/Пер. с английского, Изд. 2-ое, исп. и доп. Москва, Academia, 2004, 944 с.
3. Бэкон Ф. Новая Атлантида // Бэкон Ф. Сочинения в двух томах, Том 2, Сост., общ. ред. и вступ. ст. А. Л. Субботиной, Издательство «Мысль», Москва, 1978, 575 с.
4. Бодрийяр Ж., Соблазн, Перевод с французского Алексея Гараджи, Москва: Издательство Ad Marginem. Москва, 2000, 319 с.
5. Бодрийяр Ж., Симулякры и симуляция, Перевод с французского и вступительная статья О.А. Печенкиной, Тула: Тульский полиграфист, 2013, - 204 с.
6. Гайденко, П. П. Информация и знание / Философия науки. Москва. РАН. Институт философии, 1997. Выпуск 3: Проблемы анализа знания, с. 185-195.
7. Макиавелли Н., История Флоренции, Издание второе, Пер. Н.Я.Рыковой, Общ. ред., послесл. и комм. В.И.Ругенбурга, Изд-во «Наука», Москва, 1987, 448 с.
8. Макиавелли Н., Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. Перевод Р. Хлодовского // Макиавелли Н. Избранные сочинения: Пер. с ит. / Вступит. статья К. Долгова; Сост. Р. Хлодовского; Комментар. М. Андреева и Р. Хлодовского. Москва: Худож. лит., 1982, 503 с.
9. Милевская Т.В. Грамматика дискурса, Ростов н/Д, 2003, 390 с.
10. Морозова Г.В. [и др.], Политология: учебник/ Казань: Казан. ун-т., 2013, 384 с.
11. Подлесный Д. В., Политология: учеб. пособие / Д. В. Подлесный; Нар. укр. акад. Харьков: Изд-во НУА, 2016, 164 с.
12. Самарская Е. А., Послесловие и примечания к книге Бодрийяр Жан /Общество потребления/ Москва, Культурная революция, Республика, 2006, 264 с.
13. Тоффлер О. Метаморфозы власти: Перевод с английского / Э. Тоффлер, Москва, Изд-во АСТ, 2003, 669 с.

Информация как источник власти и причина возникновения конфликтного дискурса

Ани Арутюнян

Резюме

Ключевые слова: *постиндустриальное общество, контроль, информационные потоки, конфликт, онтологические трансформации, знание*

В данной статье рассматривается одна из основных причин возникновения конфликтной речи в современной действительности. Основной причиной возникновения конфликтов на всех этапах развития общества была власть или стремление к установлению власти. В первой части статьи представляется краткий обзор к классическим концепциям установления власти, а также принимается историко-философский анализ концепций и взглядов некоторых мыслителей, в которых наиболее ясно и детально освещается эта тема. После этого обсуждается период постиндустриального общества с его особенностями, которые находят свое проявление в социально-экономической и политической сферах. Прежние формы приобретения власти, а именно, богатство и деньги, уступают место знаниям и информации. Однако характерное для постмодернистского этапа так называемое потребительское мышление постепенно подталкивает людей к тому, чтобы жить легче и менее осмысленно. Происходит онтологическая трансформация, и тот интерес и то значение, которое приписывалось знаниям, постепенно снижается, поскольку оно требует от человека все больших умственных и временных ресурсов, которые он уже не предрасположен предоставить. Вместо этого появляется информация, приобретение которого, кажется, не требует никаких особых усилий.

В конце второй части статьи делается вывод о том, что в новом мировом порядке появились новые представления о власти. В контексте явного преувеличения роли и значения информации она больше всего рассматривается в качестве источника завоевания власти. Установление контроля над последним воспринимается как равносильное обладанию властью. А поскольку борьба за власть во все времена предполагала возникновение различных конфликтов, то получается, что в современном мире конфликты возникают и развиваются именно благодаря информации. Учитывая распространенность социальных сетей и постоянный доступ людей к информационным потокам в круглосуточном режиме, сегодня информация, зачастую непроверенная, не основанная на фактах и научно недоказанная, считается достоверной и вполне приемлемой, потому что о ней просто слишком много говорят и пишут.

The Information as a Source of Power and a Cause of Conflict Discourse Occurrence

Ani Harutyunyan

Summary

Key words: *post-industrial society, control, information flows, conflict, ontological transformations, knowledge*

This article discusses one of the main reasons for the emergence of the conflict discourse in modern reality. Power or a desire to establish power have been the main causes of conflict at every stage of the development of society. The first part of the article provides a brief overview of the basic concepts of establishing power. Besides, it also undertakes a philosophical and historical analysis of the approaches, viewpoints of thinkers and scholars, in which this issue is highlighted in details. Thereafter, the period of post-industrial society along with its features, manifested in the socio-economic and political spheres, is discussed. The old forms of acquiring power, i.e. wealth and money, are not actual any more, and now the time has come for knowledge and information. However, the so-called consumer thinking, characteristic of the postmodern stage, gradually makes people live easier and more meaningless. An ontological transformation is taking place: the interest and importance attributed to knowledge is gradually decreasing, since it requires more and more mental concentration and time resources from a person, which s/he is no longer predisposed to provide. Instead, the internet provides access to the excessive amount of information with no special efforts to acquire.

At the end of the second part of the article, it has been concluded that a modern conception of power has emerged in the new world order. In the context of a clear exaggeration of the role and importance of information, it is mostly considered a source of power. Establishing control over information is perceived as equivalent to the possession of power. And since the struggle for power has always been assumed as the emergence of various conflicts, it turns out that in the modern world, conflicts arise and develop precisely due to information overload. In terms of the prevalence of social networks and the constant access of people to the often unverified and scientifically unproven information flows, is considered reliable and quite acceptable, just because it is simply talked and written about too much.

Ներկայացվել է 14.04.2023 թ.

Գրախոսվել է 20.04.2023 թ.

Ընդունվել է տպագրության 25.05.2023 թ.